

Гандзілевська Г.Б.

**Вплив музичного театру на формування
духовного і творчого потенціалу
особистості**

Сьогодення ставить досить складне завдання перед суспільством. Подолання дефіциту духовної культури потребує першочергового вирішення. Руйнувати духовні начала, які вже склалися, дуже важко, надійніше буде засіювати нові основи духовної культури з дитинства.

Культура особистості, яка є важливим показником розвитку суспільства, розглядається сьогодні як регулятор всього його життя. Наукове керівництво формуванням і розвитком особистості стає історичною необхідністю, важливою проблемою педагогічної теорії і практики. Педагогічна історія нашого століття знов і знов повертає нас до питань культури, до смислу та цінностей людського буття. Осмислення духовного розвитку актуальне саме тим, що неможливо гідно вийти з усіх суперечностей нашого життя без гарантій, що будуть подолані застарілі догми, та без залучення ціннісно-культурного спадку у сьогоденні.

Соціальна напруга, надзвичайно важкі умови життєдіяльності молодшої особи, дефіцит позитивних емоцій, психологічна несумісність особи та соціального простору руйнують цінності, які формувалися протягом століть. Серед проблем духовного розвитку сучасності найскладнішою і найтривожнішою є проблема зростаючої бездуховності сучасної цивілізації. Масова бездуховність пустила своє коріння через систему ідеологічного виховання. Молода особа прагне знайти вихід, спосіб зняття «напруги» (3). Дуже часто це відбувається у формі девіації (вживання алкоголю, наркотиків, відчуття ризику тощо). Відтак виникає необхідність зупинити процес деградації молоді.

Ефективним засобом духовного удосконалення індивіда, і перш за все, його духовного творчого потенціалу, є мистецтво. На всіх вікових етапах виховання підростаючого покоління мистецтво виступає як особлива форма діяльності, в якій проходить становлення людини, закріплюються основи його духовності. Мистецтво обумовлює розвиток творчих здібностей, образного мислення, естетичної сфери і естетичної свідомості, у ньому сконцентрований досвід людства. Через нього багатовікова культура людства, його духовно-естетичне нагромадження стає гідним особистості. Творче ставлення молоді до мистецтва цікавило таких авторів, як Є.Холодова, І.Левшина, Ю.Куликова, Ю.Петрова, Б.Еренграсса, А.Нуйкина, І.Гращенкова, В.Плужникова тощо. Вони прагнуть уважно розглянути ті реальні фактори, які сприяють пробудженню інтересу до мистецтва. Питаннями формування здібностей та здійснення творчої діяльності людини займалися Х.Андерсон, Б.Теплов (17), формування здібностей — Б.Ананьєв, Л.Анциферова, І.Бех, Б.Ломов, С.Рубінштейн. Одним з найбільш сильних засобів дії на особистість є музичне мистецтво, яке має великий вплив на розвиток як емоційної, так і пізнавальної сфери суб'єкта. Світ почуттів, думок, образів, ідей, які вміщені в музичних творах, доступний індивіду тільки тоді, коли він підготовлений до сприйняття музики цілеспрямованим музичним вихованням.

Формування музичної культури є основою музичного виховання учнів. Спираючись на наукові дослідження О.Кеєринг, А.Гордійчука, В.Петрушина, С.Колеснікова (9) та інших, можна сказати, що складовими музичної культури є такі компоненти: музичний інтерес, знання, вміння, навички та музичні здібності. Слід відзначити, що

останні займають досить чільне місце серед інших компонентів. Проблема розвитку музичних здібностей цікавила багатьох як зарубіжних (Кеніч, Кріс, Науель, Ревеш, Ситор), так і вітчизняних (Я.Ветлугіна, А.Рубінштейн, Г.Костюк, П.Теплов) дослідників.

Музичні здібності — це психологічний феномен, тому він є в центрі уваги науковців, психологів. На цю проблему є безліч різних поглядів, але найбільш детально музичні здібності були досліджені П.М.Тепловим. На його думку, до складу музичних здібностей входять: звуковисотний та гармонійний слух, почуття ритму, почуття ладу. Центром музичності, як він стверджує, є емоційний відгук на музику (17).

Музика керується засобами чисто емоційного впливу, звертається перш за все, до почуттів і настрою людини. Кінофільми та театральні вистави свідчать про те, що глибину переживань героя можна подати без слів, за допомогою музики. Проникнення в таємничий світ музики сприяє інтонаційний досвід, який є поєднанням природного й набутого (9). Задатки, якими наділена особа, потребують розвитку, тобто задатки в сукупності з навичками становлять основу інтонаційного досвіду. Завдяки його розширенню розвивається емоційне поле. Ці два компоненти нерозривно пов'язані між собою. Головна мета розширення емоційного поля — навчити розпізнавати емоції, закладені в мелодії. Маючи достатній емоційний досвід, особа починає розпізнавати механізм створення цього настрою, визначати, які засоби музичної виразності відіграють головну роль, а які — другорядну.

У своїх працях про інтонацію відомий вчений-музикознавець Б.Асаф'єв вважає, що мелодія та інтонація є основними засобами музичної виразності, за допомогою яких слухач вникає в художньо-емоційний образ музичного твору (1).

Звичка з дитинства до обмеженого кола інтонаційних формул, символізуючих тільки національну традицію, може загальмувати ріст аудиторії, розуміння нової для неї музики. Мелодія, інтонація стають найбільш актуальними поняттями при обговоренні гострих проблем сучасного музично-культурного життя нашого суспільства.

Складність мелодичної мови сучасної симфонічної, оперної і камерно-інструментальної музики, шляхи та засоби прилучення до неї слухача — ця тема постійно виникає в дискусіях про сьогоденні взаємовідносини так званих серйозної та легкої, академічної та побутової сфери музичної культури. При всьому тому лишається незворушеною впевненість у невичерпності мелодичного начала та інтонацій нашої реалістичної творчості.

Основною формою передачі музичної інформації, а значить інтонації, є музична мова. Стан тонової напруги, який обумовлює і мову музичну, і мову словесну, Б.В.Асаф'єв назвав інтонацією (1). При умові розуміння музичної мови слухач засвоює ті чи інші інтонації, передані в музичному творі; вже знайомі інтонації стають опорними пунктами розумової діяльності слухача. Логіка музичної системи дозволяє пов'язувати знайомі інтонації з незнайомими в одне ціле. Так засвоює слухач і їх емоційний стан, якого ще не було у вже складених ситуаціях.

Питання, пов'язані з природою музичної інтонації, її спорідненість з мовною інтонацією здавна цікавила вчених, мистецтвознавців. Цими проблемами займалися античні філософи та музиканти (зокрема, Арістотель), естетики епохи Відродження і Бароко (Г.Галілей, Ж.-Ж. Руссо, Д.Дидро). Великий вклад у розробку цих питань внесли праці і висловлювання таких відомих російських композиторів і критиків, як А.Даргомижський, М.Мусоргський, А.Серов, В.Стасов. Проблемами, пов'язаними з інто-

нацією, успішно займалися Б.Асаф'єв, Д.Яворський, Н.Гарбузов, Ю.Кремнев, А.Соков.

Інтонація є основою виразної сторони людської мови. Існують деякі принципи виразності почуття, загальні і для мовної, і для музичної інтонації. Так само співвідноситься ритмічна сторона музики з ритмом руху людини, її жестів. Подібність музики з інтонаціями мови і з жестами допомагає зрозуміти, який зміст схований в її звуках. Порівнюючи характеристику будь-якого музичного твору з характеристикою сценічної дії чи уривка, ми можемо користуватися однією й тією самою мовою для визначення того й іншого.

Мова, як основний засіб спілкування людей між собою, виражає головним чином думки. Але сторона мови, яка нас цікавить, — її інтонація — служить в основному для вираження емоцій, тобто почуттів, настроїв (тоді як смислового, логічного ролі інтонації — підрядна). Ось чому яка-небудь фраза, вимовлена монотонно, без всяких інтонаційних відтінків, зберігає в більшості випадків свій зміст, але втрачає емоційне забарвлення і навпаки: слухаючи розповідь незнайомою мовою, ми не розуміємо змісту сказаного, але по інтонаціях відчуємо, які почуття володіють тим, хто говорить.

Музика взяла від мовної інтонації, від ритму та жестів їх здатність виражати емоцію і безмірно розвинула, збагатила її. Саме вираження почуттів, настроїв, страстей складає сильну сторону людини. Тому ми вважаємо за доцільне поєднувати музичне виховання із театральним мистецтвом. Заняття музичним театром впливають на вміння інтонувати, покращують вокалізацію, розвивають почуття ритму, позитивно відображаються на координації між слухом та голосом. На заняттях особа не просто відчуває себе співаком, а й актором, спеціалістом з музичного оформлення вистави і композитором.

Сама природа музичного театру є органічним поєднанням різних видів мистецтва, вона акумулює в собі можливість цілісної дії на людину, розвиваючи інтелект, емоційну сферу особистості, збагачуючи її внутрішній світ, викликає активність. І тут потрібно відзначити роль колективу, який виступає основним фактором виховання творчого ансамблю, згуртованого художніми цілями.

Основною формою навчального процесу, як правило, бувають репетиції, колективні заняття. Учасники музичного театру практично засвоюють і закріплюють необхідні знання та навички. Тут розвивається їх художній смак, виховується виконавча дисципліна, акторська етика. У цьому випадку колективні заняття є певним способом художнього спілкування, в результаті якого відбувається взаємозбагачення учнів, виявлення загальних творчих інтересів і напрямків.

Поєднання творчих та виховних завдань, як правило, не обмежується лише навчальною роботою з акторської майстерності. У виставі всі виконавці мають на меті жити за законами правди, вони цінують природність почуттів і хвилювань. І лише при таких умовах можливе повне розкриття людської особистості, вільний і природний вияв її любові та ненависті, інакше кажучи, лише в цьому випадку можлива творчість. Вистава акумулює в собі всі можливості виховання актора-людини.

На заняттях музичного театру відбувається активне спілкування з мистецтвом, що впливає на формування у молоді людини естетичної потреби. Естетичне виховання розвиває всі духовні здібності людини, сприяє глибокому оволодінню і правильній оцінці естетичних явищ, пробуджує потребу в активному перетворенні життя за законами краси⁶. А звідси — важливість цілеспрямованого процесу формування у молоді естетичного ставлення до

дійсності. Підготовка підростаючого покоління до сприйняття прекрасного в літературі, мистецтві, житті з його багатими колоритними народними традиціями та звичаями, правильна їх оцінка – одне із важливих завдань естетичного виховання. Для розуміння прекрасного і вміння брати участь у процесі творення цього потрібен досвід, який і отримують на заняттях музично-театрального мистецтва. Під час розробки сценарію учасники творчого процесу опрацьовують велику кількість матеріалу для того, щоб вивчити тему глибоко і досконало. Тільки при такому підході можливий подальший творчий шлях відбору яскравих, цікавих документів, фактів, подій. Але збір матеріалу — це не тільки ознайомлення з документальною основою теми виховного заходу, а й опрацювання різноманітних джерел: літературних, художньо-образотворчих, музичних тощо (12). Саме цей процес збагачує молодь інформаційно, розширює їх духовно-інтелектуальний потенціал, що в подальшому дає можливість піднятися на вищий рівень пізнавальної діяльності. Під час репетиції тої чи іншої вистави задіяні майже всі жанри мистецтва, що мають вплив на емоційно-психічний стан людини, реалізацію духовно-творчого потенціалу особистості (написання віршів, текстів, оформлення сцени, виконання пісень, хореографічних номерів, гра на інструментах, технічна подача звуко-шумового матеріалу тощо).

Отже, займаючись музичним театром особа розширює пізнавальну сферу завдяки збагаченню інтонаційного досвіду, вона чуттєвіше проникає у світ емоцій, розвиває естетичний кругозір, тобто формує свій духовно-творчий потенціал.

Література

1. Асаф'єв Б.В. Музична форма як процес / За ред. Е.М. Орловой. — М.:Музика, 1971. — 376 с.
2. Беляєва-Екземпларська С.Н. Про психологію сприйняття музики. — М.:Російський книжник, 1923.
3. Вербець В.В. Соціально-психологічне напруження в молодіжному середовищі: мотивація девіантної поведінки.
4. Ветлугіна Н.А. Музичний розвиток дитини. — М., 1968. — 415 с.
5. Горчаков І.М. Режисерські уроки К.С.Станіславського. — М.: Освіта, 19 . — 196 с.
6. Давидюк Л.П. Проблема естетичного виховання юнацтва в світі національно-культурного відродження України
7. Догель І.М. Вплив музики на людину і тварин. — Казань, 1988.
8. Зайцева Т.Г. Виховання естетичних почуттів у молодших школярів засобами музики: Автореферат дис... канд.пед.наук. — Н., 1991. — 24 с.
9. Колесніков С.А. Наступність музичного виховання старших дошкільних і молодших школярів: Автореферат дис... канд.пед.наук. — Н., 1992. — 20 с.
10. Костюк А.Г. Сприйняття мелодії: мелодичні параметри процесу сприйняття музики. — К.: Наукова думка, 1986. — 180 с.
11. Крісті Г. Робота Станіславського в оперному театрі. — М.: Освіта, 1966.
12. Морозова О.В., Морозова Т.П. Виховні заходи як розвиток духовно- творчого потенціалу молоді.
13. Рапорт С.Х. Мистецтво і емоції. — М.: Музика, 1968. — 160 с.
14. Рудницька О.П. Педагогічні проблеми сприйняття музики // Музичне сприйняття як предмет комплексного дослідження. Збірник статей/Зібр. А.Г.Костюк. — К.: Муз.Україна, 1986. — С. 70-84.
15. Тарканов І.Р. Про вплив музики на людський організм. — СПб, 1893.
- 16.Тарканов В.О. Станіславський на репетиції. — М.: Освіта, 1966.
17. Теплов Б.М. Психологія музичних здібностей. — М., 1947.
18. Якобсон П.М. Психологія і музичне сприйняття. — Л., 1971.